

ZÁKLADY PRÁVA

Právo – súhrn všeobecne – záväzných pravidiel správania sa, ktoré vydáva štát alebo orgán na to určený v predpisanej forme, je vynútiteľné štátnou mocou a jeho nedodržiavanie sa trestá = sankcionuje.

– je prostriedkom na organizáciu ľudských vzťahov do podoby prospešnej pre celú spoločnosť.

Kultúra – súčasť prirodzeného prostredia vytvorená človekom, ktorú si človek v procese výchovy osvojuje ako dedičstvo (jazyk, morálka, náboženstvo, právo, materiálne objekty).

Hodnoty – predmety, javy, ktoré podmieňujú seberealizáciu a vývoj človeka.

Normy – sú vzorom, schémou správania sa, vďaka ktorým sme schopní predvídať správanie iných jednotlivcov.

1. morálne normy = dôležitá hodnota dobra;

2. estetické normy = dôležitá hodnota krásna;

3. náboženské normy = viera v Boha;

4. právne normy = dôležité sú hodnoty poriadku a spravodlivosti.

– systém noriem je usporiadaný podľa princípu **nerozpornosti** = vnútorný súlad medzi normami.

Právo sa od ostatných normatívnych systémov v spoločnosti odlišuje :

1. **monizmom** = v spoločnosti platí jediný právny systém záväzný pre celú spoločnosť, kým morálnych a náboženských systémov môže byť aj viac;

2. **spätosťou so štátom** = opiera sa o jeho donucovaciu moc (sankcie);

3. **zvláštnou formou** = ustanoví ju štát, vždy má podobu zákona, vyhlášky,...

♠ právna norma = všeobecné – záväzné pravidlo správania sa, ktoré vydáva štát

♠ právne vedomie = súhrn postojov, názorov, pocitov občana k určitým právnym javom

♠ zákonnosť = dôsledné dodržiavanie právnych noriem št. orgánmi, organizáciami, firmami, občanmi

– inštitucionalizovať = presne a jasne vyjadriť a usporiadať vzory;

– sankcia = trest;

Pramene práva : a, materiálne – materiálne podmienky spoločnosti (napr. ekonomická reforma → zmena príslušných zákonov);

b, formálne – konkrétne prijaté právne normy (napr. trestný, obchodný zákonník, ...).

PRÁVNA KULTÚRA

– súčasť kultúry spoločnosti, ktorá sa prejavuje ako súhrn národných a miestnych zvláštností v právnom myslení i v praxi.

– typy právnych kultúr : európsky (kontinentálny), anglo – americký, náboženský, socialistický.

Myšlienkové zdroje európskej právnej kultúry :

1. **grécka múdrosť** – dobre žiť, dobre zomierať, dobrý život bol spätý so životom v štáte;

– Gréci zanechali myšlienku občianskeho štátu – polis, myšlienku demokracie;

2. **rímskoprávna vzdelanosť** – Rimania vytvorili právo v dnešnom zmysle slova (pozorovali reálne vzťahy, zovšeobecňovali ich → vytvárali samotnú vedu o práve = JURISPRUDENCIU);

– základom rímskej právnej vedy bola grécka filozofia;

3. kresťanská mravnosť – Kristus priniesol Nový zákon (pochopenie, odpustenie, súcit, tolerancia), postupne sa formovala cirkev a oficiálna kresťanská doktrína = zdôrazňovanie slobody ľudského srdca a svedomia, čím predznamovali vznik ľudských práv.

Vplyv rímskeho práva v Európe :

– dedičom rímskeho impéria bola Východorímska ríša, cisár Justinián dal zozbierať texty rímskeho súkromného práva, a tak jeho zásluhou vznikla zbierka Corpus iuris civilis. Táto zbierka bola objavená v 11. – 12. storočí, keď rástol význam miest, vznikali nové, tovarovo – peňažné vzťahy, rástla túžba germánskych panovníkov obnoviť Rímsku ríšu. V Taliansku vznikajú prvé právnické školy (Bologna). V neskoršom období bolo rímske právo nevhodné na používanie, preto ho právnici dopĺňali **glosami** (výstižnými učenými poznámkami vpisovanými medzi riadky rímskeho textu). Glosátori = prví skutoční právnici. Začína sa formovať právnictvo ako stav. V neskoršom období však nastal čas, keď už nestačilo odhaľovať sporné miesta v Corpus iuris civilis, ale bolo potrebné nájsť v ňom oporu pre riešenie každodenných praktických právnych otázok. Chopili sa toho postglosátori = komentátori (písali komentáre, traktáty).

Európsky typ právnej kultúry :

– charakterizuje ho písané právo, súdy a iné štátne orgány právo iba uvádzajú do života.

Anglo – americký typ právnej kultúry :

– charakterizuje ho nepísané právo, tvoria ho súdne precedensy = rozhodnutia súdov, ktoré sa stávajú záväznými. Ide o aktívnu úlohu sudcov pri tvorbe práva.

Slovenská republika : mala socialistický typ právnej kultúry, transformáciou na európsky typ začala prijatím Listiny základných práv a slobôd v roku 1991 (občianske právo sa vrátilo k tradíciám súkromného práva s jeho ochranou osobnosti a vlastníctva, novelizoval sa trestný zákon a Trestný poriadok).

SYSTEM PRÁVA

– platné právo tvoria právne normy (pravidlá správania), sú dané v určitej forme, pri ich nerešpektovaní – sankcie. Pravidlá správania sú obsiahnuté vo väčších celkoch – právnych predpisoch (zákonoch, nariadeniach, vyhláškach) a z nich každá skupina upravuje skupinu spoločenských vzťahov → odvetvia práva.

– ak o platnom práve uvažujeme vo vzťahu k medzinárodnému právu, tak ide o **vnútroštátne právo**.

Medzinárodné a vnútroštátne právo :

Gréci a Rimania nepoznali medzinárodné právo v dnešnom význame, v stredoveku sa spory medzi štátmi riešili morálnymi a náboženskými zásadami, v reformácii (16.stor.) kresťanská jednota rozvrátená (tridsaťročná vojna). Prvé kroky k medzinárodnému právu spravili španielski scholastickí teológovia – **F. Vitoria, F. Suárez, Vasquéz**. Učili, že keby Boh aj neexistoval, rozum by kázal rešpektovať blízkych. Ďalším predstaviteľom bol **Hugo Grotius** (holandský právnik, diplomat) – dielo“ O práve vojny a mieru“.

Medzinárodné právo : jeho normy nemôže vytvárať nadštátna autorita, tvoria ich suverénne štáty tým, že uzatvárajú medzinárodné zmluvy, uznávajú medzinárodné obyčaje. Zmluvy sú účinné až ich začlenením do vnútroštátneho práva. **Ratifikácia** – akt, keď štátny orgán (prezident, parlament) uzná, resp. potvrdí záväznosť podpísanej medzinárodnej zmluvy. Podľa Ústavy SR medzinárodné zmluvy dojednáva a ratifikuje prezident SR a pri niektorých závažných typoch zmlúv je treba aj súhlas NR SR.

Verejné a súkromné právo :

– **súkromné právo** sa dotýka ochrany záujmov jednotlivca, patria tu odvetvia so vzťahmi založenými na princípe rovnosti (napr. vzťah manželov). Normy sú ako dovolenie.

- **verejné právo** smeruje k štátu a jeho činnosti, patria tu odvetvia so vzťahmi na princípe subordinácie = podriadenosti (napr. daňový poplatník – štát). Normy sú príkazmi a zákazmi.
- ak treba vynútiť právne povinnosti vo verejnom práve, tak zasahujú štátne orgány (napr. polícia), spory v súkromnom práve sa riešia z iniciatívy zainteresovaných subjektov.

ODVETVIA PRÁVA

- skupiny právnych noriem upravujúce určitý druh spoločenských vzťahov, sú usporiadané do systému – kodifikácie.

Kódex = kompletný, organicky usporiadaný súbor právnych textov určitého odvetvia, ktorý má podobu zákona.

Slovenský systém práva – odvetvia :

1. Štátne (ústavné) právo – upravuje najvýznamnejšie spoločenské vzťahy, sú upravené v ústave a ústavných zákonoch → základy hospodárskej sústavy a politického systému, št. zriadenia, štátnych a samosprávnych orgánov, súdy, práva a povinnosti občanov. **Ústava = najvyšší zákon**, základný právny rámec pre fungovanie politickej moci, limituje moc a delí ju medzi parlament, vládu a súdnictvo. **Ústava SR** – predchádzalo jej prijatie Deklarácie Slovenskej národnej rady o zvrchovanosti SR v júli 1992. Ústava bola prijatá 1.9. 1992, do platnosti vstúpila 1.1.1993, tvorí ju preambula a 9 hláv (tie majú 156 článkov). Preambula vyjadruje filozofiu ústavy (myšlienkové zdroje), ideu štátu.

2. Správne právo – štátna správa verejných vecí (doprava, školstvo, zdravotníctvo, bytový fond, vojsko,...). Správne orgány (vláda, ministerstvá, obvodné úrady,...) podrobnejšie rozvádzajú zákony upravujúce veci v ich práve.

3. Rodinné právo – upravuje vzťahy v rodine (uzavretie manželstva, osvojenie dieťaťa,...).

4. Obchodné právo – upravuje vzťahy medzi podnikateľmi, je zakotvené v Obchodnom zákonníku.

5. Pracovné právo – predmetom sú pracovné vzťahy (zamestnávateľia – zamestnanci), zamestnávateľ za odmenu užíva pracovnú silu zamestnanca, je to zakotvené v Zákonníku práce (napr. prac. pomer, odpočinok, mzda, bezpečnosť a ochrana zdravia,...).

6. Právo sociálneho zabezpečenia – predmetom sú sociálne a hospodárske práva občanov (nemocenské, dôchodkové zabezpečenie, soc. starostlivosť,...).

7. Občianske právo – upravuje vzťahy medzi občanmi, medzi občanmi a organizáciami, medzi občanmi + organizáciami a štátom, upravuje ho Občiansky zákonník (ochrana osobných práv, vlastnícke práva, dedenie, ochrana spotrebiteľa, druhy zmlúv,...).

Zmier = dohoda medzi stranami, ktorá im umožní mimosúdne vyriešiť problém.

Žalobca = občan, ktorý sa obráti na súd so žalobou. Žaloba (návrh) smeruje proti žalovanému (odporcovi). Žalobca musí dokázať, že žalovaný porušil povinnosť a že medzi porušením povinnosti a spôsobenou škodou je príčinná súvislosť.

Základné typy sankcií v občianskom práve : 1. uvedenie veci do pôvodného stavu;

2. náhrada škody;

3. satisfakcia nemajetkovej ujmy (symbolické odškodnenie, verejné ospravedlnenie).

8. Trestné právo – súhrn povinností, ktoré sú nielen vo vzťahu k spoluobčanom, ale aj k spoločnosti. **Trestný čin** = konanie pre spoločnosť nebezpečné, ktoré upravuje **Trestný zákon**. Trestný čin možno spáchať aj pasívne, keď neurobíme niečo, čo sa od nás vyžaduje (zrazí a neposkytne pomoc), pri závažných úmyselných trestných činoch je trestná aj príprava, aj pokus o trestný čin (vystrelí na obeť, ale netrafí). **Trestný poriadok** upravuje proces objasňovania trestného činu, samotné súdne pojednávanie až po rozhodnutie súdu.

Páchateľ – ten, kto trestný čin spáchal.

Spolupáchateľia – trestný čin spáchaný viacerými osobami, ale zodpovedajú každý sám za seba.

Účastník – ten, kto úmyselne zosnoval trestný čin (organizátor), naviedol na trestný čin,

poskytol pomoc pri trestnom čine.

Deliktuálna spôsobilosť – povinnosť osobne sa zodpovedať za trestný čin (od 14. roku života).

– trestne zodpovedný nie je ten, kto v čase spáchania činu nemohol rozpoznať jeho nebezpečenstvo alebo ovládať svoje konanie.

– Trestný zákon obsahuje aj ustanovenie o nutnej obrane – právo uznáva, že ak bol niekto protiprávne napadnutý, môže použiť rozumnú silu na svoju obranu.

– úmysel – vedel, že jeho konanie je protiprávne, a aj tak konal;

– nedbanlivosť – nevedel, že konanie je protiprávne, ale mohol a mal to vedieť;

Od momentu, keď bolo proti nám znesené obvinenie, prestávame byť podozrivými a sme obvinenými. Môžu nás zadržať (máme právo vyjadriť sa, nie sme však povinní vypovedať).

Do 48 hodín – buď prepustiť alebo odovzdať súdu. Sudca do 48 hodín alebo do 72 hodín rozhodne o prepustení alebo o uväznení.

– do väzby vziať vtedy, ak sú dôvody na obavu, že ujdeme, budeme pôsobiť na svedkov, budeme pokračovať v trestnej činnosti.

– zatknutie – na písomný príkaz sudcu;

– v trestných veciach obvinenia vznáša štát, v občianskych to robí poškodená strana.

FORMY VYJADRENIA PRÁVA :

– právo má osobitnú formu, v európskej právnej kultúre – písané texty = právne predpisy;

– platné právo štátu je hierarchiou právnych predpisov, na vrchole je ústava štátu;

– právna sila = vlastnosť právneho predpisu, ktorá ho umožňuje porovnať s inými právnymi predpismi (podriadenosť, rovnosť, nadriadenosť), nižší nikdy nesmie odporovať predpisu s vyššou právnou silou a všetky musia byť v súlade s ústavou;

– máme **zákony, vykonávacie predpisy** (vládne nariadenia, vyhlášky, výnosy ministerstiev)

– univerzálne právne normy platia na celom území štátu, ale máme aj lokálne právo (miestna št. správa, ktorá vydáva všeobecne záväzné vyhlášky a samosprávne orgány obcí vydávajú všeobecne záväzné nariadenia).

TVORBA PRÁVA :

– **ide o legislatívny proces** = postup št. orgánu od podania návrhu právneho predpisu, cez prerokúvanie, schvaľovanie, až po vydanie. Ak sú výsledkom procesu zákony, tak ide o zákonodarný proces.

– NRSR, poslanci, vláda SR podávajú návrh zákona, ústava im dáva právo zákonodarnej iniciatívy. Parlament sa musí návrhmi zaoberať, ministerstvá musia svoj návrh uplatniť cez vládu. Napr. ministerstvo financií pripraví zákon (je **gestorom návrhu zákona**), legislatívna rada vlády rozošle návrh na pripomienkovanie rezortom, ktorých sa návrh dotýka, pripomienky zapracuje a podá návrh zákona predsedovi parlamentu. Ten ho odovzdá ústavnoprávnemu výboru a predseda tohto výboru zasa ďalším výborom. Parlamentné výbory rokujú o návrhu a pripravujú svoje stanovisko, ktoré v parlamente prednesie **spravodajca výboru**. V pléne – otvorená rozprava, po jej ukončení **poslanci hlasujú**. Počet poslancov na prijatie uznesenia = **kvórum** (nadpolovičná väčšina u nás). Na prijatie ústavy, ústavných zákonov → **kvalifikovaná väčšina** (3/5 všetkých poslancov). Zákon potom podpíšu (signujú) príslušní ústavní činitelia, prezident, predseda parlamentu, predseda vlády. Napokon **publikovanie v Zbierke zákonov SR**. Publikovaním právny predpis nadobúda platnosť.

– **zákaz retroaktivity** (v demokratickom štáte) = konanie človeka posudzujeme vždy podľa právneho predpisu platného v čase, keď k tomu konaniu došlo.

PRÁVNÝ ŠTÁT. REALIZÁCIA A APLIKÁCIA PRÁVA.

História :

1. **Antické Grécko** – právny štát ako nejasný ideál, štáty sú šťastné len vtedy, keď sa v nich dodržiavajú zákony (Sokrates). V „ Ústave“ – štát, v ktorom vládnu najmúdrejší, nepotrebuje veľa zákonov. V „ Zákonoch“ – prirodzenosť smrteľníka zvädza k nenásytnosti, preto má vládnuť zákon, ktorý má byť pánom nad vládnucimi aj ovládanými (Platón). Jedným z predpokladov dobrého štátu je podriadenie verejného života právu (Aristoteles).
2. **13. storočie** – právo zaväzuje aj kráľa (Anglicko, Nemecko, Francúzsko).
3. **Renesancia** – nová predstava moci, formovanie silných, centrálne riadených štátov. Machiavelli : „ Občania by si mali zachovať kontrolu nad mocou a rešpektovaním práva.“
4. **Náboženský reformátori** – kresťania majú byť lojálni voči svetskej moci.
5. **Buržoázne revolúcie** – Listina základných práv a slobôd , liberálne zmýšľanie J. Locka.
6. **18. storočie** – formovanie právneho štátu (kolískou sa stal liberalizmus).

Základné princípy liberalizmu : pri riešení svojich záležitostí sa máme čo najväčšmi spoliehať na vlastné sily (sloboda, iniciatíva jednotlivca). Štátna moc musí obmedziť svoje pôsobenie v spoločnosti len na to, čo jej dovoľuje ústava a zákony. Občanom je dovolené všetko, čo im zákony nezakazujú. Liberálom sú nesympatické : **etatizmus** = prerastanie štátu do života spoločnosti a **paternalizmus, dirigizmus** = snaha vlády o všetkom rozhodovať a do všetkého zasahovať. Podľa liberalizmu je najlepšia vláda taká, ktorej činy v podstate ani nevidieť. Najlepší je podľa liberalizmu minimálny štát → štát nám prichádza na pomoc až v krajnej núdzi.

Socialistická koncepcia : koncepcia riadenej spoločnosti, štátu. Je založená na kolektivizme, centrálnom plánovaní, rozdeľovaní a na uplatňovaní soc. spravodlivosti.

Konzervatívny štát : ťažisko v rodine (tradičné zoskupenia), ale aj v samosprávnych a záujmových organizáciách. Nedôvera k reformám a zmenám.

Charakteristika právneho štátu :

→ ide o typ politického režimu, v ktorom štátnu moc ohraničuje a limituje právo.

Základné princípy : **1. moc sama seba obmedzuje** – zákony platia pre všetkých a nemenia sa so zmenou zákonodarného orgánu, moc je vymedzená zákonom;
2. občan môže robiť všetko, čo zákony nezakazujú – človek nezávisí od toho, kto je pri moci, ale od zákona, každý má možnosť poznať svoje práva a povinnosti;
3. rešpektovanie ľudských a občianskych práv a slobôd – sú upravené v medzinárodných zmluvách.

Právo na spravodlivý proces :

1. polícia má prísne obmedzené práva;
2. občania majú právo presne vedieť, z čoho sú obvinení, polícia musí každého informovať o jeho právach;
3. osoby obvinené z trestného činu majú právo na verejný súdny proces, dôležitá je **prezumpcia neviny = každého, komu nebola dokázaná vina, treba pokladať za nevinného**);
4. občanov nemožno nútiť, aby svedčili sami proti sebe, právny systém nepripúšťa vynútené priznanie;
5. nikoho nemožno obviňovať z takého trestného činu, ktorý v čase, keď sa stal, nebol podľa platných zákonov trestným činom;
6. zakázané sú kruté a ponižujúce tresty;
7. proti rozsudku súdu existujú opravné prostriedky.

Advokáti – poskytujú právnu pomoc, obhajujú občanov v trestnom konaní, zastupujú ich pred súdom, št. orgánmi, spisujú listiny a radia.

Komerční právnici – v obchodných a podnikateľských veciach → teraz už len advokáti.

Právna hermeneutika = zaoberá sa výkladom právnych predpisov.

Právna subjektivita = človek je spôsobilý nadobúdať práva a povinnosti v právnom vzťahu (od narodenia do smrti). Pri obmedzení, pozbavení právnej subjektivity súd stanovuje opatrovníka, ktorý ho bude zastupovať.

Svojprávnosť = vyšší stupeň právnej subjektivity, spôsobilosť svojim vlastným konaním brať na seba práva a povinnosti (u nás ju nadobúdame v 18. roku života).

SÚDY :

– riešia konflikty, ochraňujú spoločnosť, najvyšší orgán aplikácie práva.

Aplikácia práva : št. mocou organizované uskutočňovanie práva. Každý krok je určený procesnými normami (napr. Trestný poriadok, Notársky poriadok,...), výsledkom postupu je rozhodnutie (rozsudok, rozkaz,...).

Sústava súdov SR : Najvyšší súd SR, krajské a okresné súdy, špeciálny súd, ktorý podlieha Najvyššiemu súdu.

– osobitné miesto má **Ústavný súd SR** : samostatne stojaci, sídli v Košiciach, sudcov vymenúva a odvoláva prezident SR. Základné úlohy : dohľad nad dodržiavaním ústavnosti, nad súladom zákonov s medzinárodnými zmluvami, výklad ústavy, posudzovanie porušovania práv a slobôd fyzických i právnických osôb, nálezmi rozhodovať o zrušení zákonov a o individuálnych prípadoch.

– súdy rozhodujú v senátoch, ak zákon neustanoví, že vo veci rozhoduje jediný sudca.

– proti rozhodnutiam jednotlivých súdov sa možno odvolať, na rozhodnutie ústavného súdu sa to nevzťahuje.

Št. žalobca = prokurátor, obhajca = advokát

– po júli 1990 je trestný čin jediným tzv. súdno-trestným deliktom. Zákon o prečinoch bol zrušený a o priestupkoch rozhodujú správne orgány.

NÁPRAVA NEZÁKONNOSTI :

– záruky nápravy nezákonnosti sú :

1. zabezpečenie súladu právnych predpisov s ústavou – podať ústavnú sťažnosť môžu poslanci NRSR (minimálne 1/5), prezident, vláda, generálny prokurátor, súd. Ústavný súd nerozhoduje spory občianskych, pracovných, obchodných,... vzťahov. Proti rozhodnutiu Ústavného súdu SR nemožno podať opravný prostriedok.

2. nezávislosť súdnictva – pilier demokracie a právneho štátu, dôležitá je **sudcovská nezávislosť** → sudcovia sa pri rozhodovaní riadia len právom a svojím svedomím. Sudcovia majú aj osobnú a statusovú nezávislosť → ich funkcia je trvalá , zosadení len výnimočne, funkcia sudcu je nezlučiteľná s funkciami v iných št. orgánoch i v politických stranách.

3. napadnuteľnosť rozhodnutí opravnými prostriedkami – *opravné prostriedky* → právne inštitúty, ktorých sa oprávnená osoba domáha, aby opravný súd preskúmal rozhodnutie a vykonal nápravu. Riadnym opravným prostriedkom je odvolanie, mimoriadnymi sú dovolanie, obnova konania. Odvolaním sa zaoberá vyššia inštancia (napr. druhostupňový súd – krajský). Ak sme rozhodnutím súdu utrpeli škodu, zodpovedá za ňu štát.

4. petičné právo – patrí medzi základné práva a slobody v druhej hlave Ústavy SR. Je možné ho využívať pod podmienkou, že sa ním nebude vyzývať na porušovanie práv a slobôd, ani ním nezasahovať do nezávislosti súdu. Je to právo na petičný výbor a zhromažďovať podpisy.

5. štátna a spoločenská kontrola – a, *vnútorná kontrola* – na podriadené subjekty (napr. vnútropodniková kontrola);

b, *vonkajšia kontrola* – na orgány, organizácie

a pracovníkov, ktorí nie sú podriadení kontrolným orgánom, uskutočňujú ju orgány št. kontroly (napr. v energetike, obchode).

FILOZOFIA ĽUDSKÝCH PRÁV

Ľudské práva – oprávnenia priznané jednotlivcovi, ktoré mu umožňujú plne využívať svoje schopnosti, talent a znalosti na uspokojenie cieľov.

– moja sloboda sa končí tam, kde sa začína sloboda iného človeka → **Deklarácia práv človeka a občana (1789)**;

– jadrom filozofie ľudských práv je otázka vzťahu jednotlivca a moci → moc je legitímna, má nárok na uznanie a poslúchanie, keď rešpektuje ľudské práva a slobody. Cieľom politického združovania je dobro človeka, ktorému vytvorená moc má slúžiť, ide o predstavu zmluvy medzi spoločnosťou a štátom. Zmluvná koncepcia má prvky : **racionalizmus** – dôležitý je rozum, **prirodzený stav** – základom je neistota (ľudia sú si rovní, slobodní, každý je sám sebe pánom), **prirodzené práva** – súhrn oprávnení vlastných ľudskej bytosti, sú univerzálne, **spoločenská zmluva** – garantovanie práv človeka už nebude závisieť od toho, kto je najsilnejší. Jednotlivci sa v zmluve zaväzujú rešpektovať príkazy politickej moci, tým získajú právo na ochranu svojho života, slobody, vlastníctva. Zmyslom spoločenskej zmluvy je usporiadať vzťahy medzi vládnucimi a ovládanými na princípe vzájomnej zodpovednosti.

– v 17. storočí John Lock bránil slobodu svedomia a vyznania, sloboda svedomia = základ filozofie ľudských práv, začiatky moderného prirodzeného práva nájdeme u Huga Grotiusa.

– pomaly sa ľudské práva dostávali z filozofie do politiky → boj o nezávislosť v Amerike –

Charta nezávislosti (1776) a Veľká francúzska revolúcia – **Deklarácia práv človeka a občana (1789)** → práva človeka nescudziteľné a neodňateľné, nemali reálny dosah a právnu ochranu.

Keď sa prirodzené práva stanú obsahom medzinárodných dokumentov, hovoríme o nich ako o ľudských právach. Keď štát prijme istý katalóg ľudských práv do svojej ústavy a zákonov, stávajú sa z ľudských práv **občianske práva a základné slobody**. Prirodzené práva sú večné a nemenné, ľudské práva tvoria istý ich výber a sú neodňateľné, nescudziteľné a patria všetkým.

ŠTRUKTÚRA A OCHRANA ĽUDSKÝCH PRÁV :

Ľudské a občianske práva sa členia na : a, osobné práva a slobody,

b, politické práva a slobody,

c, sociálno-ekonomické a sociálne práva.

1. generácia ľudských práv a základných slobôd : vzišla z bojov proti absolutistickému štátu a zo snahy brániť jednotlivca proti nedovoleným zásahom moci. Sú to slobody jednotlivca → snaha o jeho vymanenie sa z nadvlády a zasahovania štátu. Patria tu **osobné práva** (právo na život, nedotknuteľnosť osoby a súkromia, právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, dobrej povesti, právo na ochranu mena, sloboda myslenia, náboženstva, sloboda svedomia,...).

Právo na život : „ Každý má právo na život. Ľudský život je hodný ochrany už pred narodením.“ → nikto nesmie byť pozbavený života, nepripúšťa sa trest smrti.

Sloboda svedomia : „ Sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery sa zaručujú. Každý má právo byť bez náboženského vyznania.“ → štát má byť neutrálny voči cirkvám.

– dôležitý je Európsky dohovor o ľudských právach;

Zaradujeme tu aj **politické práva** (sloboda prejavu, právo na informácie, na vyjadrenie názorov, petičné právo, právo na zhromažďovanie,...). Ústava SR zakazuje cenzúru tlače.

Sloboda združovania sa a zhromažďovania : „ Právo slobodne sa združovať sa zaručuje. Každý má právo spolu s inými sa združovať v spolkoch,...Občania majú právo zakladať politické strany a hnutia a združovať sa v nich.“ → občania majú právo vytvárať skupiny na dosiahnutie politických, ekonomických či náboženských cieľov bez patričného zásahu moci.

„Právo pokojne sa zhromažďovať sa zaručuje.“ → zhromažďovanie nesmie slúžiť na popieranie alebo obmedzovanie ľudských práv alebo vyzývať občanov k násiliu, porušovaniu ústavy.

2. generácia ľudských práv : bola výsledkom boja vykorisťovaných a utláčaných vrstiev za možnosti reálne uskutočňovať práva prvej generácie. Túto generáciu podnietila bieda proletariátu, teda socialistická filozofia. Jej základom je presvedčenie, že pre tých, ktorí nemajú ani životné minimum, sú ostatné – „buržoázne“ – slobody zbytočné. V mene sociálnej spravodlivosti táto filozofia od štátu žiada, aby sa angažoval v ekonomike i v množstve sociálnych vzťahov (bezplatné školstvo, stavať nemocnice,...). Patria tu **hospodárske, sociálne a kultúrne práva** (právo na slobodnú voľbu povolania, právo podnikat', právo na prácu, právo na uspokojivé pracovné podmienky, právo na odmenu za vykonanú prácu, právo na hmotné zabezpečenie v starobe, právo na zdravotnú starostlivosť, právo na vzdelanie,...).

3. generácia ľudských práv : tzv. **práva solidarity**, ide skôr o ideály, ktoré sa len nedávno objavili a zatiaľ sa o ne bojuje (právo na mier, ochranu životného prostredia, právo na prírodné zdroje, , harmonický vývoj kultúr, právo národov na sebaurčenie, ochrana národnostných menšín,...). Je tu dôležitá spolupráca štátov, organizácií, skupín.

OCHRANA ĽUDSKÝCH PRÁV :

1. Vnútroštátne prostriedky ochrany : kontrolné mechanizmy politickej moci, nezávislé súdnictvo, výchova a vzdelávanie v ľudských právach, **ombudsman** (ochranca ľudských práv v rôznych oblastiach života, pomáha vybavovať sťažnosti, podlieha parlamentu, **u nás je to verejný ochranca práv**, volí ho NRSR na 5 rokov, môže ním byť občan SR nad 35 rokov, ktorý nie je členom politickej strany).

2. Medzinárodný systém ochrany : OSN – Charta OSN (1945)- hl. záujmom ľudské práva. V roku 1946 vznikla **pri OSN Komisia pre ľudské práva** → vypracovanie Medzinárodnej charty ľudských práv, prvá časť : **Všeobecná deklarácia ľudských práv** (december 1948, prijatá Valným zhromaždením OSN, potvrdila nescudziteľnosť a neporušiteľnosť práv, výzva k slobode, spravodlivosti, mieru.).

– subjektom medzinárodného práva : štáty + jednotlivci.

– **Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach;**

– svoju úlohu splnili aj záverečné akty helsinského procesu (1975), v ktorom štáty vyjadrili spoločnú vôľu vyvarovať sa porušovania ľudských práv a vytvorenie EÚ.

– významnými orgánmi ochrany ľudských práv : **Výbor OSN pre ľudské práva, Hospodárska a sociálna rada OSN, Medzinárodná organizácia práce** – kontrola ekonomických a sociálnych práv, **UNESCO** – kontrola kultúrnych práv. Európsky systém ochrany ľudských práv predstavuje **Rada Európy, Európska komisia pre ľudské práva, Výbor ministrov EÚ, Európsky súd pre ľudské práva.**

– regionálny systém ochrany ľudských práv : napr. Americký dohovor o ľudských právach, Africká charta ľudských práv a národov.

OCHRANA SPOTREBITEĽA :

– právna ochrana spotrebiteľa

1. právo uspokojovania základných potrieb (tovar, kúpa, služby);
2. právo na bezpečnosť;
3. právo byť informovaný;
4. právo na voľbu (výber);
5. právo obhajovať svoje záujmy;
6. právo na nápravu (sťažnosti, kompenzácie,...);
7. právo na spotrebiteľské vzdelávanie (vedomie svojich práv);
- 8 právo na zdravé životné prostredie;

– v oblasti legislatívy, kontroly a sankcií plní dôležitú úlohu štát

– poradenská služba : záujmové združenia + Slovenská obchodná inšpekcia

– rozpory, kde sa kupujúci a predávajúci nedokážu dohodnúť, je oprávnený riešiť iba súd.

– dôležitá je **cena** – zaplatenie = súhlas s výškou ceny

– povinnosť označiť tovar cenou.

– dôležitá je aj **kvalita tovarov, informácie o vlastnostiach, použití tovarov, doklad o kúpe tovaru, reklamovanie tovaru.**

– predávajúci zodpovedá za kvalitu predávaného tovaru.